

Professor dr. D.C. Renooij met emeritaat

DOOR DR. L. J. J. VAN EEKELLEN

Met een hartelijk en spontaan applaus van de studenten beëindigde professor Renooij op donderdagavond 21 december 1978, klokslag 6 uur, zijn laatste kandidaatskollege geld-, krediet- en bankwezen aan de economische fakulteit van de Vrije Universiteit. Dit applaus bracht op treffende wijze de waardering van de aanwezige studenten voor de met emeritaat gaande hoogleraar tot uitdrukking. Professor dr. D. C. Renooij was immers van 1961 tot en met 1978 buitengewoon hoogleraar geweest aan de economische fakulteit van de Vrije Universiteit met als leeropdracht: staathuishoudkunde en in het bijzonder de drie stukken op het gebied van het geld-, krediet- en bankwezen. En dit betekent dat professor Renooij in de loop van ruim 17 jaar ongeveer 2.500 studenten van de economische fakulteit heeft ingewijd in de geheimen van het geld-, krediet- en bankwezen. Ter gelegenheid van zijn officieel afscheid van fakulteit

en universiteit, dat, wanneer de lezers dit nummer van *Ekonomies Bulletin* ontvangen, inmiddels reeds heeft plaatsgevonden op woensdag 28 maart 1978 in de Aula van de Vrije Universiteit te Amsterdam, wordt in onderstaand artikel een beknopt en - hoe kan het ook anders - onvolledig beeld geschetst van professor dr. D. C. Renooij, niet alleen als bankier en docent, maar wat aan studenten en afgestudeerden misschien minder bekend is, ook als student en . . . werkloos akademikus, economisch onderzoeker, liberaal denkend econoom van christelijk-historische huize en in de laatste, maar zeker niet de geringste plaats, als mens.

Professor Renooij als bankier

Professor Renooij heeft als buitengewoon hoogleraar zijn hoofdfunctie altijd buiten de universiteit vervuld en wel voornamelijk bij het bankwezen, waarin hij immers van 1936 tot 1973 werkzaam is geweest. Omdat in het kader van dit artikel hierover niet in bijzonderheden kan en hoeft te worden getreden, wordt hier korthedshalve volstaan met de vermelding dat professor Renooij in 1936 zijn intrede in het bankwezen heeft gedaan als medewerker op het economisch bureau van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, een bank bij welke hij in de loop der jaren verschillende zware en zeer verantwoordelijke functies heeft gehad, o.a. van 1951 tot 1957 die van hoofddirecteur van de Surinaamse Bank te Paramaribo, een dochteronderneming van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. In 1961 volgde zijn benoeming tot directeur van de Nederlandse Handel-Maatschappij en in 1969, dus na de totstandkoming van de Algemene Bank Nederland, die, zoals bekend, in 1964 is ontstaan uit een fusie tussen de Nederlandsche Handel-Maatschappij en de Twentsche Bank, tot lid van de raad van bestuur van de Algemene Bank Nederland. Laatstgenoemde functie, die zeer veel van zijn tijd en energie vergde, heeft professor Renooij vervuld tot aan zijn pensioen in 1973.

Professor Renooij als docent

Bovengenoemde nauwe betrokkenheid van professor Renooij bij de dagelijkse gang van zaken in het bankwezen - en via het bankwezen met de hele volkshuishouding - vormt misschien wel de belangrijkste verklaring voor het levendige karakter van

zijn kolleges. De behandelde theorie werd voortdurend toegelicht aan de hand van allerlei interessante en soms ook amusante voorbeelden uit een rijke en voor de meeste academische ekonomen tevens kleurrijke praktijkervaring. Men leerde professor Renooij kennen als een man die alles wist van gouden tientjes aanmunten, bankbiljetten drukken en bankbiljetten vernietigen, vreemde valuta kopen en verkopen, enz. Professor Renooij probeerde zijn kolleges bovendien zodanig te organiseren dat de studenten zo spoedig mogelijk allerlei actuele gebeurtenissen en ontwikkelingen op het gebied van het geld-, krediet- en bankwezen redelijk goed konden volgen.

Economie moet nu eenmaal op een andere manier worden gedoceerd dan bijvoorbeeld stereometrie, aldus professor Renooij. De eerste tien minuten van zijn kollege besteedde hij dan ook altijd aan de bespreking van allerlei actuele economische gebeurtenissen en ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld de ruimte of krapte op de geldmarkt en de factoren die hiertoe hebben bijgedragen, de ontwikkeling van de betalingsbalans en de invloed hiervan op de andere economische grootheden, de koersontwikkeling van enkele belangrijke valuta's en de hierachter liggende oorzaken, de ontwikkelingen binnen organisaties zoals I.M.F., E.E.G., U.N.C.T.A.D., O.P.E.C., enz.

Het levendige karakter van zijn kolleges kwam echter niet alleen tot uiting in de inhoud, maar vooral ook in de wijze waarop zij werden gegeven. Professor Renooij gebruikte immers bij voorkeur de Socratische methode van onderricht, d.w.z. hij stelde onophoudelijk gerichte vragen aan de studenten en dwong hen op deze manier zelf over de aan de orde zijnde problemen kritisch na te denken en zoveel mogelijk ook zelf de juiste oplossingen te vinden. Met andere woorden: voor de studenten betekende het volgen van de kolleges van professor Renooij nooit passief allerlei vragen met de hierbij behorende goede antwoorden snel noteren - een vooral door oude katechismus-schrijvers en hun epigonen geliefkoosde en veel gebruikte methode - maar al nadenkend en in voortdurend dialoog met de docent zoveel mogelijk zelf de gestelde vragen proberen te beantwoorden. Een uiterst leerzame methode die de zelfwerkzaamheid van de studenten ten zeerste bevordert. Alleen, zoals vele studenten in de loop van de laatste 17 jaar ongetwijfeld wel hebben gemerkt, is het samenstellen van een goed

leesbaar kollegediktaat bij deze methode nu bepaald niet altijd een erg gemakkelijke taak. Enfin, om dit te leren zitten de studenten per slot van rekening ook op een universiteit!

Professor Renooij als student en . . . werkloos akademikus

Professor Renooij, die op 24 november 1908 te Sprang (N.B.) in een hervormd gezin werd geboren, bezocht eerst de plaatselijke openbare lagere school, vervolgens een katholieke middelbare school in Waalwijk en ten slotte de 'neutrale' Nederlandse Handels-Hoogeschool in Rotterdam. Omdat men het thuis financieel niet al te breed had, moest de jonge Renooij in Rotterdam hard studeren en voltooide hij reeds in 1930, d.w.z. in iets meer dan vier jaar, zijn studie aan de N.H.H. met het doctorale examen in de economie. Ergo, ook met betrekking tot de thans weer opblaaiende discussie over de universitaire studieduur zou men haast geneigd zijn om met de joodse wijsheidsleraar uit het boek Prediker hoofdstuk 1, vers 10, te zeggen: 'Er is al eens iets waarvan men zegt: 'Kijk, dit is iets nieuws!' Maar dat is niet zo: in vroeger tijden was het er ook al'.

Helaas kon de net tweeëntwintig jaar oude, pas afgestudeerde doktorandus in de economische wetenschappen ten gevolge van de grote economische crisis nergens aan de slag komen. Daarom besloot hij voor vijf gulden per uur te gaan optreden als repetitor ten behoeve van studenten die zich moesten voorbereiden op allerlei academische examens in de economie, hetgeen hem echter niet meer dan een droge boterham opleverde. Deze periode van gedwongen werkloosheid moet een traumatische ervaring zijn geweest in het leven van professor Renooij, want later is hij herhaaldelijk in woord en geschrift op teruggekomen. Zo schreef hij bijvoorbeeld in het tijdschrift *Bank- en Effectenbedrijf*, april 1969, blz. 17: ' . . . ik heb zelf de tijd meegemaakt, dat er in Nederland 500.000 werklozen waren en dat men echt niet wist waar deze mensen op korte termijn naar toe zouden moeten'. Deze ogenschijnlijk terloops gemakte opmerking over de grote werkloosheid van de jaren dertig in een betoog dat betrekking heeft op de nationale en internationale kapitaalmarkten, d.w.z. een heel ander onderwerp, laat de aandachtige lezer iets zien van het toen opgelopen trauma.

Gelukkig werd hij echter in 1932 en 1933 in de gelegenheid gesteld om bij het Nederlands Economisch Instituut van de N.H.H. te Rotterdam een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid en wenselijkheid van een tolunie tussen Nederland en België-Luxemburg. Na dit economisch onderzoek volgt nog een korte periode van twee jaar op de sociaal-economische afdeling van een grote onderneming in het zuiden des lands. De op deze sociaal-economische afdeling te verrichten werkzaamheden bleken echter meer economisch dan sociaal van aard te zijn, want de jonge doktorandus moest zich vooral bezighouden met het maken van nieuwe loonshalen, niet in bovenwaartse richting, zoals dit tegenwoordig pleegt te worden gedaan, maar in benedenwaartse richting, omdat men toen in Nederland meende tot elke prijs de gouden standaard te moeten handhaven. Heeft deze nationale obsessie met de gouden standaard er misschien mede toe bijgedragen

dat professor Renooij in 1936 overstapte naar het bankwezen?

Professor Renooij als economisch onderzoeker

In januari 1951, vlak voor zijn vertrek als pas benoemde directeur van de centrale bank van Suriname, is de heer Renooij als eerste promovendus van professor dr. F. de Roos aan de Vrije Universiteit gepromoveerd tot doktor in de economische wetenschappen op het proefschrift: *De Nederlandse emissiemarkt van 1904 tot 1939*, De Bussey, Amsterdam 1951. Dit in het Nederlands geschreven proefschrift blijkt zelfs in de Verenigde Staten, waar men toch wel het een en ander op dit gebied gewend is, de aandacht van deskundigen te hebben getrokken. Een niet geringe prestatie! Volgens Arthur Leon Horniker, de recensent in *The Journal of Economic History*, 1957, nr. 3, blz. 473 - 475 is bovengenoemd proefschrift 'the first comprehensive and authoritative work on the subject' en 'a significant contribution to the history of economic development of the Netherlands in the first four decades of the twentieth century'. Horniker schrijft voorts dat 'Mr. Renooij has skillfully utilized the statistical and other financial materials relating to new issues of securities . . . and has presented the results of his researches in a lucid, straightforward, and effective manner'. Hij eindigt zijn lovende recensie met het uitspreken van de hoop dat 'the author will give us a sequel on the operations of the Netherlands issue market within the government regulated economy that has prevailed since World War II.' Blijkbaar heeft professor Renooij de door Horniker uitgesproken hoop niet willen beschamen, want in enkele daarna verschenen publikaties heeft hij aan dit verzoek gehoor gegeven, onlangs nog in een boekje dat bij het Nederlands Instituut voor het Bank- en Effectenbedrijf is verschenen onder de titel: *Het emissiebedrijf in Nederland*.

In bovenvermelde twee boeken, alsmede in zeer veel door hem geschreven artikelen, o.a. in het *Kwartalbericht der Nederlandse Handel-Maatschappij*, laat professor Renooij zich vooral kennen als een empirisch ingesteld monetair econoom. Het empirische, concrete en historisch-unieke hebben altijd meer zijn aandacht en belangstelling gehad dan het zuiver theoretische, abstracte en algemeen-wetmatige.

Mocht men echter menen dat professor Renooij alleen deskundig is op het gebied van de monetaire economie, dan zou men eigenlijk ook eens kennis moeten nemen van zijn uitgebreide empirische onderzoeken op het gebied van de reële economie. Daartoe zou men zijn drie delen omvattende 'Beschouwingen over een tolunie tussen Nederland en België-Luxemburg' die in 1933 zijn verschenen, eens ter hand moeten nemen. Immers, als semi-werkloze, jonge doktorandus in de economische wetenschappen heeft professor Renooij zich vroeger ook beziggehouden met de reële theorie van de internationale economische betrekkingen, zoals moge blijken uit enkele aan dit werk ontleende beschouwingen die betrekking hebben op paarden, respectievelijk brandkasten:

'De Nederlandsche invoer bestaat voor een groot deel uit paarden van 3 jaar en ouder met een schofthoogte van 145 cm. en meer, de Nederlandsche uitvoer uit jonge

paarden. De Nederlandsche uitvoer neemt af, terwijl de invoer uit België iets toeneemt. Op het gebied van de paardenfokkerij bestaat er tusschen Nederland en België concurrentie, daar beide landen een niet onbelangrijke paardenteelt hebben. Deze concurrentie wordt nog verscherpt door de omstandigheid, dat, tengevolge van de toenemende autottractie en onvoldoende beperking van de paardenfokkerij, de markt overvoerd is . . . Thans heeft België blijvende invoerrechten (Bfr. 150 en Bfr. 300 per 100 kg. voor volwassen paarden, 50,4% voor veulens en 6,9% voor slachtpaarden), die een niet onbelangrijke bescherming betekenen voor de paardenfokkerij. Op grond hiervan zijn bij een tolunie ten aanzien van paarden zeker moeilijkheden te verwachten'. (deel B, blz. 27).

'Het Belgische (invoer)recht op brandkasten is, zoals met de meeste industriële producten het geval is, hooger dan het Nederlandsche (Ned. 8% - België 15,2 en 17,3%). Een bepaald overwicht is niet aanwezig, hetgeen er op wijst, dat de onderscheiden industrieën zich op eigen (nationale) markt kunnen handhaven. Een tolunie brengt mogelijk een klein voordeel voor de Nederlandsche brandkastindustrie mee'. (deel B, blz. 59).

Dergelijke interessante, nogal mikro-economisch georiënteerde beschouwingen over paarden en brandkasten treft men thans in het eveneens uit drie delen bestaande Nederlandstalige standaardwerk van professor F. de Roos en zijn medewerkers over de theorie van de internationale economische betrekkingen helaas niet meer aan. De moeilijkheid om op grond van mikro- of makro-economische analyses 'harde' beleidskonklusies te kunnen trekken, is echter onverminderd blijven bestaan. Immers, in zijn afsluitend artikel over 'Het vraagstuk van een tolunie tussen Nederland en België-Luxemburg', *De Economist*, 1935, blz. 112, besloot de toen nog jonge doktorandus Renooij zijn betoog, nadat hij eerst een nauwgezet en uitgebreid onderzoek had gedaan naar de aard en hoogte van de invoerrechten en accijnzen van Nederland en België-Luxemburg, heel voorzichtig met de konklusie dat de definitieve beantwoording van de vraag of een tolunie tussen genoemde landen al dan niet mogelijk en gewenst is ook nog 'een diepgaande analyse vereischt van het economisch leven der betrokken landen, een analyse waarin, tengevolge van den economische samenhang vrijwel geen enkel element verwaarloosd mag worden'. Misschien is het verschil tussen de economische wetenschap van 1935 en 1979 ten aanzien van de moeilijkheid om op grond van economische analyses 'harde' beleidskonklusies te formuleren toch minder groot dan men wel eens denkt.

Professor Renooij als liberaal denkend econoom van c.h.huize

Elke econoom, dus ook professor Renooij, gaat bij zijn denken over economische vraagstukken bewust of onbewust uit van een bepaalde visie op de mens en de samenleving. Welnu, in een in 1947 gehouden referaat, getiteld: 'De economische zijde van het orderingsvraagstuk', gepubliceerd in *Ordering en geleide economie*, Blommen-daal, Den Haag, in het vervolg korthedshalve steeds *Ordering* genoemd, heeft professor Renooij op een sociaal-economische studiekonferentie van de Christelijk-Histo-

rische Unie expliciet zijn visie hierop geven. Aangezien blijkens zijn kolleges van de afgelopen jaren en zijn lidmaatschap van The Mont Pelerin Society, waarvan veel vooraanstaande liberaal denkende economen zoals M. Friedman, F. A. von Hayek, P. Hennisman en L. Robbins lid zijn, deze visie niet noemenswaardig is veranderd, is het zinvol de belangrijkste ideeën uit dit referaat kort samengevat hier weer te geven.

Professor Renooij aanvaardt de doelstellingen van de voorstanders van een geleide economie, zoals een vergroting van de stabiliteit van het economische leven, een vergroting van het maatschappelijk inkomen en een betere verdeling van het maatschappelijk inkomen, maar verwerpt de door hen voorgestelde en toegepaste middelen zoals 'loon- en prijsbeheersing, regeling van vestiging, productie en in- en uitvoer, beheersing van de rente op de kapitaal- en geldmarkt, investeringscontrole, belastingen, zo nodig socialisatie e.d.m., met als richtsnoer een of ander van staatswege opgesteld plan'. (*Ordering*, blz. 55). Professor Renooij is vooral van mening dat het streven van de voorstanders van een geleide economie om door middel van 'een min of meer knap uitgedacht stelsel de maatschappelijke kwalen op te heffen of te verminderen . . . onvoldoende rekening (houdt) met de beperktheid der menselijke vermogens en de menselijke tekortkomingen'. Hij vindt dat bedoelde voorstanders van een geleide economie zich veelal niet of niet voldoende realiseren 'dat de fouten in de mens zelf schuilen en dat de fouten in het maatschappelijk bestel daarvan een uitvloeisel zijn en evenmin dat een stelsel, hoe voortreffelijk het ook moge lijken, nimmer de gevolgen van het verkeerde in het menselijk handelen kan opheffen'. (*Ordering*, blz. 55-56). Daarom wijst hij de opvatting af van de voorstanders van een geleide economie, zoals bijvoorbeeld die van de christen-socialist Mr. Dr. A. A. van Rhijn, die menen 'dat men de ongewenste consequenties van het verkeerde handelen der mensen door allerlei maatregelen moet tegengaan of beperken. Dit betekent in wezen slechts het dokteren aan de symptomen en heeft het groten bezwaar, dat de in het economisch leven van nature aanwezige correctieven tegen het menselijk egoïsme worden uitgeschakeld'. (*Ordering*, blz. 61).

Professor Renooij zoekt deze correctieven tegen het menselijk egoïsme voornamelijk in de 'vrije concurrentie' en 'een economische orde, waarin de economische wetten (van de 'vrije prijsvorming') zo goed mogelijk hun werking doen gelden'. (*Ordering*, blz. 61). Dit veronderstelt uiteraard wel het bestaan van een goede fiskale en sociale wetgeving, aldus professor Renooij, ten einde binnen deze economische orde 'al te scherpe inkomensverschillen op te heffen en de consequenties van ziekte, invaliditeit, ouderdom en vooral ook werkloosheid voor de economisch zwakken te verzachten'. (*Ordering*, blz. 62). Professor Renooij wijst hierbij op het belang van een goede werkgelegenheidspolitiek van de overheid en een meer verantwoord gedrag door het bedrijfsleven. Met betrekking tot dit laatste punt merkt hij zelfs op: 'Het scheppen van betere waarborgen tegen al te gemakkelijk ontslag in het bedrijfsleven mag dan ook zeker wel gewenst geacht worden. Doch het handhaven of stichten van economisch niet verantwoorde diensten en organen zoals bij de overheid ge-

schiedt, blijft ongewenst'. Op grond van deze overwegingen konkludeert hij dat 'een grote gereserveerdheid, zowel uit principiële als uit praktische overwegingen t.a.v. regulering van het economisch leven van boven af gewenst is. De principiële gebondenheid aan de staatsleiding acht (hij) onaanvaardbaar'. Professor Renooij citeert vervolgens met instemming een andere christelijk-historische inleider op genoemde conferentie, Mr. Dr. J. van Bruggen, die stelde dat 'in deze tijd (1947) ernstige gevaren aanwezig zijn dat niet slechts tijdelijk maar duurzaam de macht van de staat en de positie van een groep leiders binnen de staat een dictatoriaal karakter verkrijgt, waardoor de vrijheid van de mens persoonlijk en binnen de levenskringen, waarin hij verkeert, ernstig wordt bedreigd . . .' (*Ordering*, blz. 65-66).

Het bovenstaande vormt een korte samenvatting van de belangrijkste ideeën uit het referaat van professor Renooij, dat men eigenlijk in zijn geheel zou moeten lezen. Vermoedelijk roept het allerlei vragen op en prikkelt het soms tot tegenspraak, hetgeen misschien ook wel de bedoeling van professor Renooij is geweest. Aan dit betoog liggen ongetwijfeld ten grondslag een kalvinistische visie op de mens, volgens welke de mensen van nature ganselijk onbekwaam zijn tot enig goed en geneigd tot alle boosheid en A. Smith's liberale visie op de mens, volgens welke de mensen bij het behartigen van hun privé belangen (via 'vrije concurrentie' en 'vrije prijsvorming') onbedoeld en als het ware door een onzichtbare hand geleid, tegelijkertijd ook het algemeen belang behartigen. En voorts een kuyperiaanse visie op de betrekkingen tussen de staat en de andere samenlevingsverbanden waarin de mensen leven, op grond waarvan overheidsinmenging in o.a. het bedrijfsleven wordt afgewezen. (Zie: *Heidelbergse katechismus*, zondag 3; A. Smith: *The wealth of nations*, deel 1, blz. 400 en A. Kuyper: *Sovereiniteit in eigen kring*, blz. 11 e.v.). Het spreekt haast vanzelf dat niet iedereen deze wijsgerig-theologische visies op de mens en de samenleving kan of behoeft te delen. Professor Renooij, die zich zo zeer bekommert om het behoud van de persoonlijke vrijheid, zal ook zelf de eerste zijn om zulks te erkennen en is, als liberaal denkend econoom van christelijk-historische huize, derhalve steeds bereid met andersdenkenden hierover van gedachten te wisselen.

Professor Renooij als mens

Ieder mens vervult in zijn leven gelijk- en volgtijdelijk een groot aantal verschillende functies of maatschappelijke rollen. Dit geldt uiteraard ook voor professor Renooij. Enkele van deze functies zijn thans zeer summier de revue gepasseerd. Vele andere zouden ongetwijfeld nog kunnen worden genoemd, maar de beperkte ruimte verbiedt dit en bovendien zijn anderen hiervoor wellicht beter gekwalificeerd dan de auteur van dit artikel. Als al deze functies zouden worden samengevoegd, ontstaat een beeld van professor Renooij. Zo'n beeld is en blijft echter altijd zeer onvolledig, omdat ieder mens nu eenmaal méér is, niet alleen aktueel, maar vooral ook potentieel, dan de optelsom van zijn functies en derhalve nooit geheel en al hiertoe kan of mag worden herleid.

Welnu, tot de moeilijk tot bovengenoemde functies te herleiden kenmerken van professor Renooij behoren o.a. zijn grote voorzichtigheid en mildheid bij het uitspreken van een oordeel over konkrete mensen, zoals ook herhaaldelijk is gebleken bij het afnemen van mondelinge tentamens, zijn grote openheid ten opzichte van de studenten en hun ideeën, die bijvoorbeeld tot uiting kwam tijdens de eerste universitaire bezetting van de V.U. in het begin van de jaren zeventig, toen professor Renooij de enige hoogleraar van de economische faculteit was die persoonlijk een speciaal daartoe belegde bijeenkomst van de bezetende studenten bezocht om uit de eerste hand te kunnen vernemen wat er nu precies aan de hand was. En wellicht als verklaring voor deze voorzichtige, naar alle kanten open houding ook zijn gemoedelijke Brabantse aard, die hem in staat stelt het betrekkelijke van alle dingen te zien, inclusief die van zijn werkzaamheden in het kader van het bankbedrijf, het economisch onderzoek en het bijzonder hooglerschap. De kern of, zo men geen bezwaar heeft tegen het gebruik van een klassiek metafysische term, de essentie van zijn kolleges en geschriften over monetair-economische en andere vraagstukken zou men misschien als volgt kort kunnen weergeven: Bedenk steeds bij alles wat je doet dat de mensen en de menselijke structuren, of zij nu behoudend of progressief zijn, beperkt en eindig zijn. Misschien is dit een gedachte waarover behoudend en meer progressief ingestelde economen eens samen kunnen nadenken.

L. J. J. van Eekelen

